

סיקור מותו של שלום אש בעיתונות הישראלית

גדעון קוץ

כתבות הספד בעיתונות תורמות לעיצובו ולתיווכו של הזיכרון הקולקטיבי של כל חברה.¹ הן משקפות את הלכי הרוח של התקופה ואת ערכי החברה שאותם הייתה רוצה לזכור.² אפשר להשוות את סיקור מותם של סופרים ואנשי רוח בולטים במאה העשרים בתקשורת בארץ ישראל ואחר כך במדינת ישראל לזה של מנהיגים לאומיים ובעלי זהות פוליטית.³ דומה שמעמד זה נשחק לאחורונה, ובדרך כלל רק הזיהוי או התיוג הפוליטי של הסופר נותר... עם זאת אין ספק שבאופן כללי אי-אפשר לנתק סיקור כזה מהיחסים שהתפתחו בחברה נתונה בין הסופר לעיתונאי.⁴ אמצעי התקשורת משתתפים בהבניית תרומתם של אנשי הרוח או האומנים שהלכו לעולמם לחברה ולמדינה, בדרך כלל בהדגשת הערכים הדומיננטיים של תרומתם. אך לעיתים הם נאלצים להתמודד עם דמויות שמזוהות ולו חלקית, עם "תת תרבות" או עם תרבות נגדית או מתחרה, וקשה או בלתי אפשרי ללכד סביבם את כל חלקי החברה ואמצעי התקשורת, כמו במקרה הפרטי שבו יעסוק מאמר קצר זה.

מאמר זה יבחן את השאלה כיצד נהגו אמצעי התקשורת בישראל באמצע המאה העשרים בהספדיהם על יוצר שהעדיף ביצירתו את הפרט על הכלל, היה בחייו ההפך מסמל לאומי מקובל, סירב להיות מורה דרך והשתנה ללא הרף לאורך הדרך. גם הציפיה שייצג מחנה פוליטי מוגדר לא נענתה. מורכבותם של דמות היוצר וחייו שהגיעו לקיצם מנעה את הנטייה לפשטנות, להעצמה, לחריצת דין, לרגשנות או לסנסציה. מרכיבים אלה היו יכולים לאפיין את סיקורו של הסופר החי בשלבים שונים בחייו – אמצעי התקשורת נאלצו לגלות יחס מורכב עם לא מעט השלמה ולעיתים סלחנות לגיבור התרבות שסרח אך חזר בתשובה... מה גם שמדובר במי שעשה את דרכו האחרונה בכיוון הפוך מזה של ענקי הספרות והציבוריות העברית. הוא חי אומנם (זמן מה) בישראל אך לא נקבר בה ועצמותיו לא הועלו אליה לאחר שהמוות קטף אותו בגולה.

שלום אש (קוטנו, פולין, 1880–לונדון, 1957), מענקי הספרות היהודית והעולמית של המחצית הראשונה של המאה העשרים, שנשכח כמעט לחלוטין משנות השישים, חזר בשנים האחרונות לתודעה הציבורית, תחילה בארצות הברית ואחר כך בישראל. רוח הזמן הסירה את קורי השכחה שעטפו וכיסו את דמותו ויצירותיו של מי שנחשב מועמד לקבל את פרס נובל לספרות יידיש הראשון (אחרי מותו היה יצחק בשביס זינגר מועמד לפרס), וגילתה אותו מחדש כחלוץ מודרני של זכויות הביטוי, האדם והנשים.

מחזה תיעודי שהועלה בניו יורק,⁵ חזר על השערורייה שעורר מחזהו **גאט פון נקמה (אל נקמות)** בברודווי ב-1923, כאשר היה המחבר הראשון והיחיד שמחזהו הורד באשמת הצגת מעשי תועבה, וכל הצוות נאסר משום שהעלה לראשונה סצנת אהבה לסבית על הבמה. מה שהביא להעלאתו המחודשת של **אל נקמות** בניו יורק ולימים, בשנת 2018, גם בתיאטרון הקאמרי בישראל. הבית בבת ים שבו התגורר ושנסגר לשנים רבות, נפתח מחדש בשנת 2019 ומשמש כמוזיאון בחיתוליו לזכרו.

העיתונות היהודית קיימה מערכת יחסים מורכבת עם אש בדרכו הספרותית. יחסה ודיווחיה השתנו במשך השנים מהערצה גלויה לנציג הבכיר של הספרות היידית שזכה במעמד בין-לאומי ועד לעינות קיצונית עד כדי חרם במהלך "פולמוס אש" שפרץ לאחר שהחל לפרסם את ספריו על הנצרות ועל דמויות מייסדיה בעת מלחמת העולם השנייה. הטריילוגיה על הנצרות כללה את ספריו *The Nazarene* משנת 1939, וביידיש: **דער מאן פון נצרת** משנת 1943, ושני ספרים שיצאו לאור בתרגום לאנגלית בלבד: *The Apostle* (1943) וכן *Mary* (1949).

ביחסי אש עם העיתונות יש להבחין בין אלה עם עיתונות היידיש,⁶ ובין אלה עם העיתונות העברית, ובמיוחד בין העיתונות בתפוצות לעיתונות במדינת ישראל וקודם לכן בארץ ישראל, במדינה שבדרך, שאיתה ניהל אש מערכת יחסים ממושכת ודיאלוג מיוחדים במינם עד לעלייתו לישראל ב-1955. העלייה נדחתה שוב ושוב והייתה עבורו פתרון אישי ולא לאומי כמו שהייתה למנהיג כביאליק. יחס אחר אל אש התבסס על הקו האידיאולוגי של העיתונים, אך לא היה קשור להשתייכות מפלגתית. עיתונות השמאל תמכה בו גם בעיתות מצוקה כשאפשר היה לקשור זאת לאופייה החברתי של יצירתו, אך גם עיתונות הימין גילתה הבנה כלפיו, בניגוד לעיתונות החוגים הדתיים והאורתודוקסיים שזכר חטא ה"שמד" שיוחס לו עד כדי הצגתו כאויב העם והדת, הגביל את מידת הרחמים שגילתה למעשה ה"כפרה" שעשה כשהחליט לעלות לארץ. גם החלוקה הזאת לא הייתה מובהקת בכל המקרים.

מותו של אש במהלך ביקור בלונדון ב-10 ביולי 1957 סוקר בעיתונות העברית בישראל והספרים שנדפסו בה משמשים להמחשת האמביוולנטיות ביחס לאישיותו. החוגים החרדיים גילו עוינות לאש בגלל עמדותיו הליברליות בנושאי היהדות כאשר יצא נגד ברית המילה שאתה הגדיר כ"אכזריות ורציחה".⁷ אבל פרסום ספרו **האיש מנצרת** (1939) הביא למשבר את יחסיו גם עם חוגים ציבוריים ועיתונאיים אחרים, ובראש בראשונה עם העיתון שבו כתב אש בקביעות: **פורווערטס** של אייב כהאן, שסירב לפרסם ידיעה על יציאת הספר לאור והפסיק לפרסם את כתבותיו של אש. עיתונאי בפררייהיט הקומוניסטי, אף שהקפיד להסתייג מן העמדות הפוליטיות של העיתון. סיפור האהבה-שנאה הזה עם העיתונות היהודית והיהדות בארצות הברית שימש, כעדותו של אש, סיבה מרכזית לעזיבתו את ארצות הברית לאירופה ואחר כך לישראל.

לאש היו יחסים מיוחדים עם ארץ ישראל. הוא ביקר בה פעמים אחדות בשנים 1908, 1927, 1936, 1952, 1954 לפני שהשתקע בה. בכל פעם חזר נלהב ומשבח והעלה את התרשמויותיו על הכתב (כולל רומן מחיי החלוצים בשם **דאס געזאנג פור טאל** [שירת העמק], 1937), כפי שנכתב ב־13 ביולי 1927 בעיתון הלאומי העממי **דאר היום** על הופעתו בציבור של אש בפריז, שבה סיפר על תחושת הסולידריות החברתית שמצא בארץ, על הצלחת המושבות והעיר תל אביב ועל הפגנת האחד במאי לצד ביקורת על מדיניות ממשלת המנדט הבריטי הבולמת את העלייה. באסיפה זו בפריז הוא התקוטט עם קבוצת קומוניסטים שטענו כלפיו כי אינו מספר על כליאתם, כביכול, של פעילים קומוניסטים בארץ.

בדאר היום נכתב שארץ ישראל על כל זרמיה החילוניים, ובמיוחד הזרם המרכזי, הפועלי, החזירה לו אהבה והערכה. פרשת **האיש מנצרת** עוררה אומנם ביקורת, אך זו הייתה מתונה יחסית והסבריו התפרסמו כאן בהרחבה. למשל העיתון **חרות** מן הקצה הימני של המפה הפוליטית, סיפר ב־1 במאי 1952 על בקשת סליחה של אש בפגישה עם יוצאי קוטנו בישראל. הסופר והמבקר ישראל כהן הסביר את התגובה החריפה לכתבי אש על הנצרות בארצות הברית בגורמים שקשורים בנושא, במקום ובזמן. לגבי המקום, בניגוד ליהדות הגולה בארץ ישראל וכישראל אין לדבריו חשש מהמרת הדת וההתבוללות.⁹ ואילו סופר **מעריב** הפופולרי של יוצאי המחנה הרוויזיוניסטי, ר' עזריה, הוא העיתונאי, השחקן והשרדן עזריה רפופורט, פרסם ב־8 באוקטובר 1954 בהתרגשות ניכרת בכותרת "שלום אש נרגש" ריאיון בלעדי עם הסופר שנערך אחרי שאש בילה את יום כיפור לראשונה בבית כנסת אורתודוקסי, "תפארת צבי" בתל-אביב, שם היה אורח כבוד ליד כותל המזרח.

המגזר הדתי, כולל הדתי-לאומי, לא שכח ולא סלח. במדור "תצפית" בביטאון הדתי-לאומי **הצופה** מ־19 ביולי 1957 התפרסמה רשימה ששיבחה את "העקבות" של יהדות בריטניה ובראשה הרב הראשי ד"ר ישראל ברודי, שסירבה ללוות את אש לקבר ישראל, וציינה כי "ששים נמושות עם רב רפורמי" נכחו בהלוויה. עוד נכתב בסיפוק שגם הסוכנות היהודית נעדרה בעוד "שגריר ישראל מצא לנכון להשתתף" וגם "הקונגרס היהודי העולמי נכשל הפעם בחולשה". הידיעה האינפורמטיבית שהתפרסמה למוחרת מותו, ב־11 ביולי, הייתה פסקנית פחות בגינויו, אבל שונה מן הידיעות שהתפרסמו בעיתונים האחרים בכך שפירטה את מצב בריאותו של הסופר קודם לאירוע הפטלי.

שלא כמקובל בעיתונות העולמית והעברית, ובמיוחד הדתית של ראשית שנות המדינה, הידיעה חרגה מן הכלל שעל הספד לסכם את החיים ולא לתאר את המוות, אלא אם זה אירע בנסיבות יוצאות דופן.¹⁰ היה זה תחקיר מדויק של העיתון שנערך כדי להוכיח לכאורה שמדובר בחומר חדשותי שמתיר את ה"חריגה", והשימוש באסטרטגיה "צהובה" בתיאור הריאליסטי והסנסציוני מטרתו הייתה להוכיח את התדרדרות מצבו הקוגניטיבי של הסופר בתקופה האחרונה בחייו, ואולי להטיל ספק בכושר שיפוטו גם קודם לכן:

רשמי שלום אש מארץ ישראל

הסופר היהודי חרודי עזוב טלום אש יושב זה עתה בארץ ישראל. ספר כפר ריון על רשמי מארץ זו.
הנאם אמר בין השאר: בשלובתי את צרמת הששתי מאר שפא לא אמצא בארץ ישראל הכל כדאוי ולשבושתי צודי קי הנסרות—אבל מה שראיתי שם היה יותר מאשר פיותי.
... הסופר החרשם ביהודי כהרגש והחרדי של כל הטישבים, הנבנתם את המסלכת והצודר בעבודת הדיית. הגר אם אמר: יכולים לחלק את תושבי ארץ ישראל לשלטה הלפוס: אלה הדי הדיים במושבנות הישנות, אלה שהתיישבו ובו במושבנות החרשנות של הפרן הקימת לישראל ואלה הגרים בערים. המושבות והישנות פורחות ומצבן טוב אלא של המושבות החדשניות החדש הלאומיות. הם מוסיפים עוד לכבר פועלים שרבים על פועלים יהודים.

עוד לפני חרדשיים התגלתה אצל שלום אש מחלת הסתיידות עורקי המוח. אולם לאחר תקופה קצרה התאושש הסופר הישיש, שהיה ידוע כגבר אלים, ממחלתו זו [...] המחלה התגלתה לראשונה בשעה ששלום אש טייל בחוצות בת ים [...] ותוך כדי טיול איכר את כוח זכרונו והגיע עד אפיסת כוחות מוחלטת. בני ביתו שיצאו לחפש אחריו מצאו יושב על אבן בכביש בין בתיים וחולון כשהוא המום ולשונו אינה נשמעת לו, הוא הועבר לביתו ורופאו שהוועק אליו קבע סימני הסתיידות חמורים בעורקי המוח. אולם לאחר מספר ימים התאושש ממחלתו וחזר לאיתנו, המשיך לטייל בחוצות תל-אביב ובתיים כשמקלו בידו וכיפה בוכאריית מוזהבת לראשו.

בסוף הכתבה נותרת שאלת ה"כפרה" פתוחה: "האם חזר אש בתשובה בסוף ימיו? האם בא לישראל לתקן מה שעיוות? אין ספק כי על כך עוד יסערו הרוחות זמן רב והנושא יידון בידי הבקיאים בו".

ב־20 בספטמבר 1957 אירח הצופה את חיים ליברמן, מבקרו הגדול של אש שלא חזר בו מהאשמת הסופר בכגייה בעם היהודי ובערכיו גם לאחר מותו, בגלל "שירי האהבה" לנצרות שהיו "גזר דין מוות של היהדות" דווקא בתקופה הנוראה של השואה.

ב־16 ביולי כתב ב' שאולי בעיתון פועלי אגודת ישראל, **שערים**, על הניגוד שבין חשיבותו של אש כסופר יהודי ל"חטאיו" נגד היהדות. כדי להראות שהחטא לא היה מקרי, הוא האשים את אש גם בכך שהכניס את הפורנוגרפיה לספרות היידיש והסיט את ציבור הקוראים אל ספרות ועיתונות ה"שונד" הסנסציונית, שלדברי הכותב הייתה מוקצה מחמת מיאוס. אש הוצג כדמות טרגית של "אחר"¹¹ מודרני שאי-אפשר להסיר את המחיצה שיצר בינו ובין העם היהודי בכתיבתו על הנצרות.

העיתונים האחרים, הן משמאל והן מימין, הדגישו את חשיבותו של אש כסופר וכ"אייקון תרבות" יהודי וישראלי בולט והתייחסו לפולמוס על כתביו ה"נוצריים" במאמר מוסגר בלבד.

מרבנות הקהל עישות רושם טוב, שט הפליאו יהודים לעשות. לפני המלחמה היו כל המוסדות האלה בנות ומסורות הותישם והמחלות נעמה הם גינת ספורדות יפה וטוב היהודים חשבו אותן המושבות הם לאומיים, ובנגוד לערים, הדי יכולה תל-אביב להיות לרונסא, הוא באין ספק העיר היותר חדישה במזרח הקרוב, אבל אין לה משען כלכלי-לאומי מועק.
בראשון לפאי, מספר אשי ראיתי 8000 פועלים יהודים מפנינים ברחובות תל-אביב, שום עשן לא נראה באותו יום מארבות כתי החרשנות.
לכסוף מותה שלום אש בקורת על המסילה האנגלית אשר איננה ער צרת לעולים היהודים, מהתתייבנות הדי הדיית הרחיה הערבים הרבה.
בתנוע הנאם לנסרות זו הדימו קומוניסטים יהודים אחרים שאון רב באולם והמחוכה היתה נרולה, פשוט וכר דרש אש טיאר טלות עני הדימו ליסטים יעלה על הבמה ויבאר מה רצוני וגם, אחרי הקומוניסטים עלה אז על הבי יפה וישראל את שלום אש מפני מה לא וכבר מאומה על בני הסורה בארץ יש ראל ששם איסרים קומוניסטים, על זה ענה אש ואמר שהוא בקר את בני האי סודים הארץ ישראלים אבל לא ראה יום קומוניסטים. לעשות זה ראה רבי דים אחרים: האיסרות הקומוניסטי של אימי פועל את פועלותיו בהמשך נמרה, ומפנים כרוזים, כסדר אספות וכדומה, בה קעשה שפורסות הקומוניסטית ארוב דים ציונים בבתי-כלא או מלנים אותם לטיביות].

... שלום אש תתחיל להמלחם, ויבמר את נאוכו רב הענין באמרו שיהיה עד עתה חבר העדה להתיישבות הפלאתית יהודית ברוסיה, אבל בתוצאת מהפועל נתיים והשעזירות של הקומוניסטים הוא כתפטר מסורתו זו.

דאר היום, יום ראשון, 3 ביולי 1972, עמ' 2. מתוך אתר JPress

מת הסופר שלום אש

— מאת סופר הצופה —

**הסופר שלום אש מת אתמוץ מיתת הטף, בתוצאה משטף
הם במוח, בעת ששהה בלונדון לביקור אצל בתו. בן 77 היה
במועד.**

ררו וגדו את חתם של הסופרים הי
יהודיים בארצות הברית שראו בו מיפף
לנצרות ומסייע להחדרת רעיונות נוצ'
ריום בקרב קוראיו מתוך שאיפה בסי'
ג'ית ברורה. "פולמוס אש", שהתעורר
באמצע שנות הארבעים, לא שכך עד
היום ורבים מגדולי הסופרים רואים ב'
יצירתו, שנכתבה תוך שלות נפש גמורה
בעת עלות יהדות פולין על המוקד, בגי'
דה ביעודו ובשליחותו כסופר וכיהודי.
ב־1953 נפוצה שמועה בארצות הברית
כי אש עבר לדת נצרת, אש הכחיש שמו'
עה זו ובהגישו עצמו גלמוד ובודד
בקרב יהדות ארצות הברית עבר לגור
ללונדון.

לפני שנתיים עלה לישראל השתקע
בבתיים וחוגים רשמיים בטלו את החכם
נגדו והחלו מקרבים אותו לחלוק לו
כבוד.

האם חזר אש בהשובה בסוף ימיו ?
האם בא לישראל כדי לתקן מה שעזיח?
אין ספק כי על כך עוד יסערו הריחית
זכ רב והנושא יידון בידי הבקאים בה.

עון לפני כחודשיים נתגלה אצל שלום
אש מחלת הסתיידות עורקי המוח אולם
לאחר תקופה קצרה התאושש הסופר הי
ישיש, שהיה ידוע כגבר אלים, ממחלתו
זו והיה נדמה כי יצא מכלל סכנה.
המחלה נתגלתה לראשונה בשעה ש'
שלום אש טייל בחוצות בל זם, מקום
מגוריו הקבוע בשנים האחרונות, ותוך
כדי טיול איבד את כוח זכרונו והגיע
עד אפסות כוחות מוחלטת. בני ביתו
שיצאו לחפש אחריו מצאו יושב על אבן
בכביש שבין בתיים וחולון כשהוא המים
ולשונו אינה נשמעת לו. הוא הועבר
לביתו ורופאו שהוזעק אליו קבע סימני
הסתיידות חמורים בעורקי המוח. אולם
לאחר מספר ימים התאושש ממחלתו ר'
חזר לאיתנו, המשיך לטייל בחוצות תלי
אביב ובתיים כשמקלו בידו וכיפה בר'
כאריה מוזהבת לראשו.

ימי חייו של שלום אש, יליד העיר
קוטנה בפולין, הם שרשרת אחת ארוכה
של פולמוס בין תומכיהם חסינים מזה ל'
בין מתנגדיהם מתריסים מזה. עור היותו
בפולין סופר נערץ, תחילה בעברית ו'
אחר' כן בעיקר בידיש, והמונים הת'
להבו מכוסרו הספרותי, עורר סערה
רוחזה בשעה שסירב למול אה בן ויצא
במסע השמעה מועזע נגד מצוות המילה,
עובדה זו גרמה לכך כי רבים, דתיים
ואף לא דתיים, החלו סלודים מפניו ומת'
רחקים מיצירותיו למרות היכולת הספר'
חיה הברוכה שגילה בהם.

סחירות נפשויות נתגלו גם בעצם כתי'
בתו. ליד רומאן מפואר על היהודי הי
קדוש מגוסטניץ הצדיק ר' יחיאל מאיר,
ששימש כגיבור ספרו "בעל התהילים",
כתב את הפואמה "אלוהי נקמות" ואחר'
כן את הרומאן הידוע "איסט ריוור", שי
גבלו עם פורנוגרפיה מן הסוג הנול
ביותר.

בסוף שנות השלושים בחר לו כחומר
לכתיבתו את "אותו האיש", את אמן
ואת שליחיו. ספריו על נושאים אלה שי
נכתבו באנגלית הפכו, במסס סלר'יים י'
מצבו הכלכלי וכן מעמדו האישי של
אש התבססו ביותר בארץ מגוריו החד'
שה — אמריקה.

יצירותיו האחרונות הללו של אש עי'

הצופה, 11 ביולי 1957, עמ' 4. מתוך אתר JPress

סופרו של דבר בלונדון, המבקר והמתרגם חיים גליקשטיין, הדגיש ברשימה שכתב את "ישראליותו" של אש שדיבר בשיחתו האחרונה עם השגריר אילת על "האושר הגדול שמצא בישראל" ועל כוונתו לכתוב רומן על חיי הנוער בארץ. הפרטים נמסרו בידי השגריר לסוכנות הידיעות היהודית סט"א, שאינה מצוטטת בכתבה. סופר דבר הרחיב

עם מותו של אהרן המודרני

עם מותו של שלום אש, שיותר מכל סופר יהודי אתר הסעיר את הרומות ע"י ספריו, מלאי הכפירה, ירד המסך על הסולמוס החריף ש' ניסח בקרב הציבור היהודי בגולה ובארץ על דמותו של האיש שניסה להתבכח לעם היהודי ע"י הסטה לנצרות בצורה מוזרה ביותר, ו' אף על פי כן לא ויתר על השתייכותו לעם היהודי.

אש שגול זמנה על קרקע העיירה היהודית היה, ללא ספק, סופר גדול והוא רכש לו את סופרוליותו בעולם התב דוקא ע"י תיאוריו מהתנו היהודי.

אש נכנס לספרות העולמית דו' קא. כסופר יהודי בעל כשרון מפני שהביא אתו מיסען של תיאורים ר' סיפורים מזי' היהודים שהיו זרים ע' או לקראים האליהודים המר' בים.

אש נחשב כסופר היהודי הח' תורנם ביותר וספריו תורגמו ל' הרבה שפות לועזיות.

לש' מה, איפוא, צריך היה אש לצאת מתחומי היהודים ששם הוא המה מקורי ביותר, ולשלש לשדות יצירה אחרים שבהם הוא היה חייב להיאחז רק בדמיונו ?

אין ספק, אלמלא היה שלום אש מתפרסם מקודם, כסופר יהודי ע"י סיפוריו ששאב מהחיים היהודיים כ' תהה, לא היה מצליח כלל לחזור לתוך ה'ספרות הנוצרית' ע"י ס' ריו הנוצריים.

ברי, איפוא, כ' אש היהודי היה יותר מקובל בעולם האליהודי מ' אש' אש' הנוצרי למרות שספרי הנצרות שלו זכו לסופולריות יו' צאת מן הכלל.

מכאן, שחסאן של אש הוא כ' טול, כ' לא לשם 'פרסומת' הוא קיבל על עצמו את השליחות המח' פירה להסטה נוצרית. מסתבר, כ' בתוך תוכו האמין שהוא יהיה 'מ' סובלי לקרב את היהדות לנצרות

וליצור ע"כ 'דת' חדשה בעולם... לכן עורר אש את הממס ומרי' רותם של יהודי התפוצות, בעיקר בארה"ב, ששם הספחו תחולנית ע' לולה היתה לגרום לזעזועים חמור' דים בקרב החוגים היהודיים המת' בוללים.

אך מצער מאד, שדוקא בישראל נתקבל אש בזרועות פתוחות ובי' אהדה יתרה. בעוד שהציבור היהודי באמריקה תברזו עליו נידוי והתרחק ממנו בשאט'נפש.

א' אלא שום 'אש היהודי' חסא הר' בת למסר'יהודי ולאודה'חיו ה' צנעו של העם היהודי בגולה.

הוא היה הראשון שהכניס את המורנוגרפיה לספרות היידיש והבי' גל את הקורא היהודי לקריאת ה' 'שונדי' שהיו עד אז בבחינת בל' ייראה ובל ייפצא ברחוב היהודי, אולם את המחיצה שהוקמה בינו ל' בין היהדות והעם היהודי ע"י

'ספרי הנצרות' שלו, אראשור יהיה להסיר גם לאחר מותו, אף על פי שאש השתול בסוף ימיו למ' צוא את שלהתו ופוחתו בחיק ה' עם היהודי. והוא יישאר בלויס טוריה היהודית כדמות'טראגית של 'אתר'...

שערים, יום שלישי, 16 ביולי 1957, עמ' 2. מתוך אתר JPress

על הקשר של אש לארץ ישראל בצד תיאורו כ"נע ונד". בתיאור "ההסתבכות הנוצרית" שלו הביע הכותב אהדה לאש שההתקפות ה"גסות" עליו גרמו לו "רוב סבל וצער". ביטאון מפ"ם, על המשמר, פרסם רשימה מאת סופרו בלונדון, משה בן אפרים, לימים מחבר "משפחת שמחון", סדרה התסכיתים בגלי צה"ל, שחזרה בקיצור על המידע על

שלום אש נפטר

מאת ת. גליקשטיין, סופר, דיבר, בלונדון

לונדון, 10 (מיוחד לדיבר) הסופר שלום אש נפטר הבוקר בגיל 76 שנה. בארוח פתאומי מהתקפת לב בביתו בחו בלונדון. שם בא להתארת.

ארץ ישראל בימי העליה השנייה. אותה שנה השתתף בוועידת צירנוביץ. הוא היה שם בין המתונים ויצא בהצעה מר" היבה — לתרגם לאידיש מאצרות הספרות העברית שבכל הנדרות.

היה כל ימיו נע וגד בין אירוסה וא"מריקה ובכל מקום קלט וסגב את ההזוי והזר. וכל זה משתקף ביריעות רח"ב בת ביצירותיו האפיות הגדולות הן על חיי היהודים ברוסיה ובפולין (הש"י יולוגיה לפני המבול). בעל-החליים (צוד) ובאמריקה.

שלא עלה לישראל בהיותו צעיר יותר. כן סיפר שלום אש על הכנייתו לכ"חוב ספר על ישראל — רומאן חדש מחלי הנוער בארץ, בו מצא, לדבריו, רגשות ואידיאלים שרק לעתים נדירות אפשר למצוא אותם בקרב הנוער בכל מדינה אחרת.

חתבתו כתוב יומאן על הנוער בישראל

בערב השבוע האחרון סעד שלום אש על שולחנו של השגריר אילת. באותה ההזדמנות דיבר הסופר על האושר הגדול שמצא בישראל. הוא סיפר לשגריר, כי בישראל מצא שלווה נפש, אף הוא לא ידע במשך שנים רבות של נדודים בעולם כולו, והביע את צערו על

מ"1939 החל לפרסם את ספריו על חיי פאולוס וטרם (נכתבו באידיש ויצאו לאור באנגלית). שחוללו סערה גדולה בכל רחבי העולם היהודי. הפולמוס נמשך על אף הודעתו המומכת של אש. שתחושתו היהודית-הלאומית לא נגרעה אף בסלוא הימנה. בין ראשי המגזרים עליו היה חיים גרינברג. התת-קפות הקשות ולפרקים הגמות עליו

הארו בחבורת ספריו אידיש החל כתיבתו בעברית כסיפורים ב"ה"דור". הצופה. הצפירה והשלוחה. ואף קובץ סיפוריו הראשון יצא כעבר ריח ב"1902. אולם עורמהרה עבר לארץ דישה בהשפעתם של י. ל. פריץ וד"ר יוסף לוריא. עורך ה"ידי". סוגי יצירתו חצי הסיפור והמחזה. הוא



שלום אש: מצאתי שלווה בסדינת ישראל

היה אחד הראשונים, שמחוזתיו הוצגו וזכו להצלחה מרובה אף בעולם הגדול (אל נקמות, מוטקה גב" ועוד). היה מהסופרים הפוריים ביותר וגדול היה כמו כפרט בתיאור העיירה הקטנה ואחר כך הכר" הגדול, היהודי, ליעים הקיף במסכת יצירתו תקופות ופרשיות מההיסטוריה היהודית (קידוש השם). המכשפה מקשטיליה" (וכו). ב"1908 ביקר לראשונה בארץ ישראל. כשרון לארץ ישראל שלו הוא מהיצירות המהירות שנכתבו על

(ביחוד מצד פארווערטס) הכאינו לו ביותר וגרמו לו רוב סבל וצער. בשנותיו האחרונות הקיף במסלול יצירתו גם את השואה וכן חזר למי סכת ההיסטוריה בספרו על משה, שחורג גם לעבריה. מראשית קום המדינה עוקב אחר התפתחותה. ברוב אהדה וחריזה לגורלה. הוא ביקר שוב בארץ ב"1954 וזכה לקבלת-פנים נלהבת מזה ולהתקפות קשות ממחנה החרדים (ספרו של ה. ליברמן בסוף כ"2, טור 7)

דיבר, יום חמישי, 11 ביולי 1957. מתוך אתר JPress

דבריו ותוכניותיו של המנוח בהקשר הישראלי. העיתון העלה את האפשרות שעצמותיו יועברו בעתיד לקבורה בישראל.

שלום אש איננו

לונדון. הסופר הנודע שלום אש נפטר הלילה בלונדון מהתקפת לב. הלווייתו תצא ביום ו' מבית הכנסת המרכזי של מערב העיר. בן 76 היה במותו. מיד עם בוא הידיעה יצא למקום שגריר ישראל. א' אילת הביא לאלמנה ולבתו של המנוח את תנחומי ממשלת ישראל ותנחומי האישיים. כן הגיעו למקום נציגי קלוב הסופרים "פן".

עוד ביום ששי היה אש אורחו של השגריר לסעודת ערב. הוא מסר אז עד כמה הוא מרוצה מהעובדה שהשתקע בארץ וכמה צר לו שלא הקדים לעשות זאת. אש אמר שיש כוונתו לכתוב רומן חדש על חיי הרור הצעיר בארץ, שהוא לדעתו מופלא ומיוחד-במינו. עד כמה שנודע לא השאיר אש צוואה אחרונה: אף על פי כן ייתכן שבמשך הזמן יועברו עצמותיו לישראל. הידיעה על מותו הכתה גלים בציבור היהודי, ובין אלה שבאו מיד לבית בתו, שם התאכסן בלונדון, היו אנשי רוח יהודיים, נציגי הסוכנות ואחרים.

והוא הדגיש את מעמדו כגדול סופרי היידיש:

[...] הלך לעולמו שבע ימים ותהילה גדול הפרוזאיקנים של הספרות היהודית במאה העשרים – שלום אש. יצירתו הספרתית של שלום אש, המשתרעת על פני יובל שנים ומעלה, היא כבואה נאמנה לחיי עמנו בתקופה זו רבת הניגודים והסתירות...

שלום אש איננו

את שלום אש איננו יודעים. על הספרים בבריטניה לונדון, יום ו' – הסיפור הנודע שלום אש נפטר הלילה בלונדון מהתקפת לב. הלווייתו תצא ביום ו' (במחר) מבית הכנסת המרכזי של מערב העיר. בן 76 היה במותו.



מיד עם בוא הידיעה יצא שגריר ישראל א' אילת. התקפת הלב בלונדון, הלווייתו תצא ביום ו' מבית הכנסת המרכזי של מערב העיר. בן 76 היה במותו. מיד עם בוא הידיעה יצא למקום שגריר ישראל. א' אילת הביא לאלמנה ולבתו של המנוח את תנחומי ממשלת ישראל ותנחומי האישיים. כן הגיעו למקום נציגי קלוב הסופרים "פן".

הדו"ח על מותו היקפה רבים בציבור הישראלי וכן אלה שבאו מיד אחריו. עם התאכסן בלונדון היו אנשי רוח יהודיים, נציגי הסוכנות ואחרים.

התקפת הלב בלונדון, הלווייתו תצא ביום ו' מבית הכנסת המרכזי של מערב העיר. בן 76 היה במותו. מיד עם בוא הידיעה יצא למקום שגריר ישראל. א' אילת הביא לאלמנה ולבתו של המנוח את תנחומי ממשלת ישראל ותנחומי האישיים. כן הגיעו למקום נציגי קלוב הסופרים "פן".

התקפת הלב בלונדון, הלווייתו תצא ביום ו' מבית הכנסת המרכזי של מערב העיר. בן 76 היה במותו. מיד עם בוא הידיעה יצא למקום שגריר ישראל. א' אילת הביא לאלמנה ולבתו של המנוח את תנחומי ממשלת ישראל ותנחומי האישיים. כן הגיעו למקום נציגי קלוב הסופרים "פן".

על המשמר, יום חמישי, 11 ביולי 1957, עמ' 1. מתוך אתר JPress

למרחב, ביטאון אחדות העבודה, פרסם סיקור ענייני של תולדות חייו ויצירתו והדגיש את קשריו לארץ ואת האבל שהשרה מותו "בקרבת תושבי הארץ". הוא הזכיר את טיול הבוקר של אש בבת-ים, אך לא כדי לתאר את מחלתו אלא כדי להזכיר את השיחות שניהל שבעזרתן התחבב על התושבים ובמיוחד על הילדים....

הבוקר, ביטאון הציונים הכלליים, הדפיס את הידיעה של סוכנות הידיעות היהודית כלשוונה. אש הוגדר בה "גדול סופרי היידיש בימינו" גם לאחר סערת הרומנים ה"נוצריים" והודגשה איכות כתיבתו והעובדה שהיה בן בית גם בספרות העברית.

שלום אש איננו

לוגדון, 11 במאי - שלום אש, גיורל הפופיזם היהודיים בלוגדון, נספר הבוקר בעית פולו מרת, ר. שמשר שבפ"ש ז'נב, ור, בעקבות שפת רם בכות. הוא היה בן 77 בכותה שלום אש ורעימו הגיעו לכפר פישאל האבות במלך אנדרה, יצחק זינגס, לפני נשליחה שבתו לבייש על שולח תרשים פולו בן בארית פאסרין ומלוח שני, ידיו שביקר אמול אסלו אמו שרת פרגס רוח פולו. מלכו האלמנט יתבת, הוא השער אחרי שלישת גיט. הוא עק נשיו מלכותה סויר על

לוגדון, 11 במאי - שלום אש, גיורל הפופיזם היהודיים בלוגדון, נספר הבוקר בעית פולו מרת, ר. שמשר שבפ"ש ז'נב, ור, בעקבות שפת רם בכות. הוא היה בן 77 בכותה שלום אש ורעימו הגיעו לכפר פישאל האבות במלך אנדרה, יצחק זינגס, לפני נשליחה שבתו לבייש על שולח תרשים פולו בן בארית פאסרין ומלוח שני, ידיו שביקר אמול אסלו אמו שרת פרגס רוח פולו. מלכו האלמנט יתבת, הוא השער אחרי שלישת גיט. הוא עק נשיו מלכותה סויר על

שלום אש יזכר על המויל לבייש ספר על ישראל, סיפור על הרביעי טישי רגלי שבו הוא בילת רשות הידיאליו שול למוט מדידת אסר למנחם אהרם בקרב נצויר בכל מדינת ארצות. שלום אש נולד בשנת 1880 בעיר קיסטו שבפולין.

שלום אש היה גיורל סופרי אידיש בייטו, נולד גם למטר שערדי ספרת פולמיט וקיסוי נגדו ברוטאטיו הפ"ר ריש פולו. היה פורט נכסות אומנות בייטות לביישת. בן זר היה מכוונת התקף ביערות עמישישילת ידוית ישראט בעניו ושיקול ספרות פול עלי והי תופק לבר שאר למטר על הפטר הרקוב והרפור, לבייש ותו פושו נגדו וקיסויס הפולר.

הרשנו הפולו ביעור הוא שחיבת את הרקובת תופיית ידוית על קול תורליים גם כספרות הנכבדת לא פאטק עיון ועלי סת של הישרית אל אש כולת עבת וזחר פאטר אל פולו שאש היה תופייו שיש רבות היה ארית לבין גם כספרות הנכבדת ורבים פיידיהויל בייטתו. הוא היה יחר סופרי אידיש הפקשט, שדוירטו 1908 ב-השליחי. (סוף בעמוד 3 פוריש 4-5)

"האיש מנצרת"
 ב-1939 בא מיפנת ביצירתו עם פרי סוס ספרו הראשון על נושא הנצרות — "האיש מנצרת" ואח"כ "מרים". ספריו אלו שהופיעו באנגלית, הטיילו סערה ברחוב היהודי ואש הותקף ע"י סופרים ועיתונאים יהודים. שרא ב" יצירותיו האחרונות — הטפה לנצ"רות, "פולמוט אש" בעתונות נמשך כמה שנים אך שכן עם בואו של אש להשתקע בישראל.
 ספריו תורגמו לשפות רבות ויציר רותיו על הנצרות פורסמו במאות אלפי אקסמפלרים. והיגו לו פירסום עולמי.

בבתיים
 ב-1955 עלה לישראל והשתקע ב"בתיים. לפי המלצתו של ד. בורארי, ראש-המועצה, בשנים האחרונות עבד על ספרו החדש, "ישעיו" וכן על ספרו "יעקב ורחל". שחלק מכתביהוד העביר למזכירו, הסופר י. פגור. הכ"ר הראשון של ספר זה כבר הושלם. לפני שלושה שבועות יצא בלורית רעייתו לתופשת-קייק אצל בתו בלונ"דון. הוא הוכנן תוכניתו להרחבת ביתו ולהעביר אליו את ספריותו הג"דולה מלוגדון, ולסיים כל ענייניו ב"הויל.
 המנוח התאקלם יפה בבתיים. נחה בכ על התושבים והיה נכנס אהם. בעיקר עם הילדים, בשיחות, טיולי הבוקר שלו.
 מותו של שלום אש השרה אבל בכ"רב תושבי הארץ, ומברקי מנחמים רבים שתקבלו מוריל ומהארץ בבת"ים.

למרחב, יום חמישי, 11 ביולי, הבקר, יום חמישי, 11 ביולי 1957, עמ' 1. מתוך אתר JPress 1957. מתוך אתר JPress

קול העם, הביטאון הקומוניסטי, קבע שיצירותיו הטובות ביותר של אש היו "ספוגות בעממיות" והתבססו על "מאווייהם" של ההמונים היהודים במזרח אירופה". הוא מתח ביקורת על הכתיבה ה"נוצרית" כחלק ממפנה "מיסטי תלוש" שחל ביצירתו.

הביטוי המעניין ביותר אולי לתפיסת העלייה לישראל כערך עליון המכפר על החטאים, ולתרומתה לפיוס הקהל העברי והישראלי עם אש וליחס האמביוולנטי ליוצרים ששמרו על תכונות "היהודי הנורד" גם כשהטילו עוגן סופי לכאורה בארץ, היה בעיתון חרות מ'27 בפברואר 1959, ברשימה על ענק אחר של הספרות היהודית שהלך לעולמו,

המשורר זלמן שניאור. הרשימה, "גורל דומה לשניאור ולאש", מדגישה ששני היוצרים מתו בעת ששהו בניכר – אש בלונדון ושניאור בניו יורק – לאחר שהשתקעו בישראל ועלייתם היטיבה עימם, לדברי העיתון, הן למצבם הפיזי הן ליצירתיותם. כאילו השהות בארץ הייתה יכולה להבטיח להם חיי נצח, ספרותיים לפחות, והם בזבוז סיכוי זה, מתת שמיים וארץ ישראל, כמו ידיהם.

נפטר שלום אש



קול העם, יום חמישי, 11 ביולי, 1957. מתוך אתר JPress

הערות

- 1 Nigel Starck, *Life After Death: The Art of the Obituary*, Melbourne: Melbourne University Publishing, 2006; Bridget Fowler, *The Obituary as Collective Memory*, NY: Routledge, 2007
- 2 Carolyn Kitch and Janice Hume, *Journalism in a Culture of Grief*, NY: Routledge, 2008, p. 64
- 3 ראו במאמרו של ברק בר-זוהר, "השיר לא תם: סיקור מותם של חיים נחמן ביאליק, ש"י עגנון ונתן אלתרמן בעיתונות העברית", *קשר*, 53 (2019), עמ' 38-50, והביבליוגרפיה שם.
- 4 ראו, למשל, במאמרי "אברהם מאפו והעיתונות העברית: כך נולד הראיון הראשון", *קשר*, 50 (2017), עמ' 143-149.
- 5 המחזה *Indecent* הועלה בשנים 2015-2017.
- 6 ראו, למשל, Hannah Berliner Fischthal, "Reactions of the Yiddish Press to *The Nazarene*", in: Nanette Stahl (ed.), *Sholem Asch Reconsidered*, New Haven, CT: The Beinecke Rare Books and Manuscripts Library, 2004, pp. 267-271; Idem, "Abraham Cahan and Sholem Asch", *Yiddish*, 11, 1998, pp. 1-17
- 7 שלום הכהן, "ציונים רשאים לא יראים", *מחזיקי הדת*, גיליון 44, 23 באוגוסט 1912.
- 8 הספר תורגם לעברית, ראו: חיים ליברמן, *נצרותו של שלום אש: תגובה על כתביו המיסיונריים*, תרגם מאנגלית ומיידיש: דוד יוסיפון, תל אביב: הוצאת נצח, 1954.
- 9 נאום בקבלת הפנים לאש באגודת הסופרים, חשוון, תשט"ו. אוחר מפרויקט בן יהודה, <https://benyehuda.org/read/8116>
- 10 Nigel Starck, "Revelation, Intrusion, and Questions of Taste", *Journalism Practice*, 1, 3, p. 373
- 11 כינויו של אחד מהתנאים, ר' אלישע בן-אבויה, שהיה בר פלוגתא של ר' עקיבא וכשלב מאוחר יותר בחייו הפך לאפיקורס. ככל הנראה התנצר.